ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ

Ходжаева Нафиса Ахмаджоновна
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси мустақил изланувчиси
https://doi.org/10.5281/zenodo.14736005

Аннотация. *Мақолада муаллиф томонидан олий таълим муассасалари фаолиятини ташкил этиш, самарадорлиги ва уни баҳолаш тушунчаларси таҳлил қилинган, олий таълим хизматларини сифатини таъминлаш ва таълим натижаларига эришиш хусусиятлари асосланган. Шунингдек, олий таълим муассасалари фаолияти самарадорлигини баҳолашнинг муҳим кўрсаткичларига эришиш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.*

Калит сўзлар: *таълим тизими, ОТМ, олий таълим сифати, самарадорлик, бошқарув тизими, баҳолаш тизими, бозор тамойиллари, ижтимоий хизмат, ижтимоий кафолатлар тизими.*

Олий таълим муассасалари самарадорлигини баҳолаш тушунчаси кенг қамровли бўлиб, бу жараён олий таълим хизматларини сифати ва фаолияти ташкил этилиши ҳамда таълим натижалари асосида шаклланади. У ташкилотнинг олдиндан белгиланган мақсадларга қанчалик мос келиши, унинг миссияси ва қарашларига мослиги ҳамда ижтимоий ва глобал эҳтиёжларни қондиришга ҳисса қўшаётганини яхлит баҳолашни ўз ичига олади. Бундай баҳолашнинг моҳияти унинг кўп қиррали ёндашувига асосланган бўлиб, бошқа омиллар қаторида академик мукаммаллик, тадқиқот ҳиссаси, жамият иштироки, инфратузилманинг етарлилиги, профессор-ўқитувчилар малакаси, талабаларнинг қониқиши, молиявий ва бошқа омилларни ҳисобга олади.

Олий таълим муассасаларида самарадорлик ўқув ютуқлари, тадқиқот натижалари ва ижтимоий таъсир нуқтаи-назаридан керакли натижаларга эришиш учун ресурслардан (молиявий, инсоний, жисмоний ва технологик) оптимал фойдаланишни англатади. Бу ишларни тўғри ташкил этилиши ва бажаришни, энг кам миқдордаги маблағ билан энг юқори сифатли маҳсулотга эришишни таъминлашни ўз ичига олади.

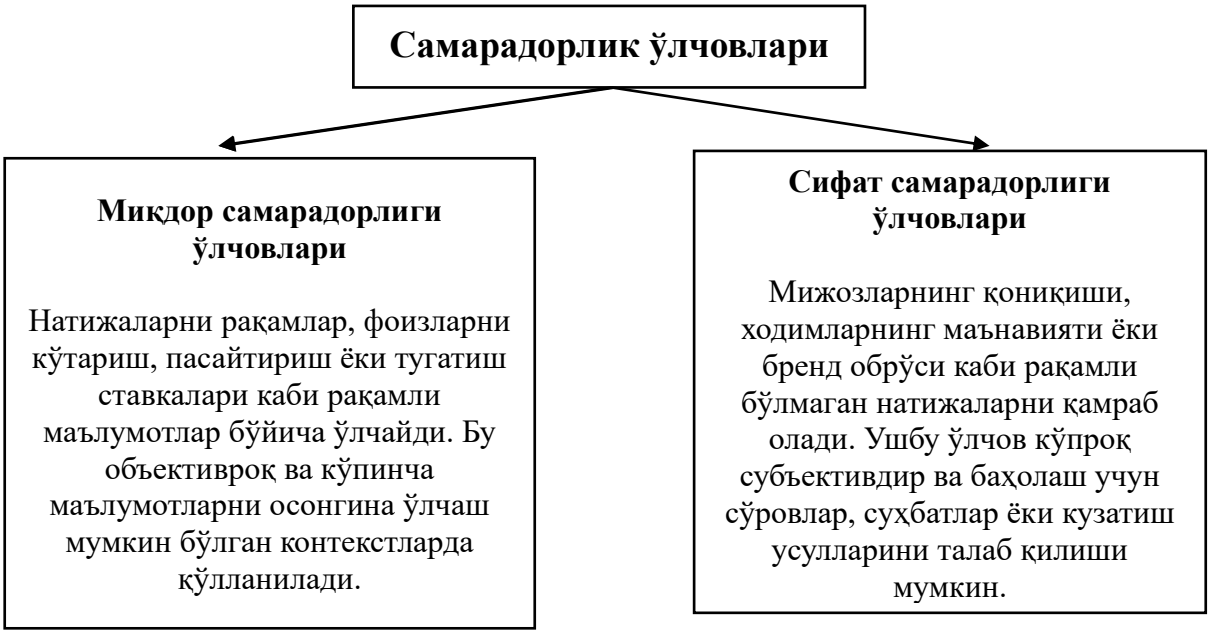
Самарадорлик тушунчаси – бу фаолият, жараён, маҳсулот ёки сиёсат ўз мақсадларига қанчалик мос келишини ўлчайдиган сифат кўрсаткичидир. Бошқача қилиб айтганда, керакли натижага эришиш учун фаолият тўғри ташкил этилганлиги ёки йўқлигига эътибор қаратилади[1].

Самарадорлик тушунчаси кўплаб тармоқ ва соҳаларда асосий тушунчалардан ҳисобланади. Чекланган ресурслар ва вақт дунёсида ҳаракатлар ва жараёнларнинг самарали бўлишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Бу манфаатдор томонларга ўз мақсадларига яқинлашишга ёрдам беради ва қарор қабул қилишда аниқлик келтиради. Ўз навбатида, таълимда, бизнесда, давлат сиёсатида, соғлиқни сақлашда ёки шахсий ҳаётда

[1] Қосимов Ҳ.Қ., Асланова Д.Х., Эргашев Р. Корхона иқтисодиёти. Ўқув қўлланма. Самарқанд: СамДУ нашри, 2003 й. - 176 б.

самарадорликни ўлчаш ва яхшилаш яхши натижаларга ва ресурслардан янада мақбулроқ фойдаланишга олиб келиши мумкин.

Самарадорлик ўлчовлари асосан икки турга бўлинади: миқдор самарадорлиги ва сифат самарадорлиги.

1-расм. Самарадорлик ўлчовлари[2]

Таъкидлаш жоизки, самарадорликни баҳолаш ҳар бир ташкилот ва уларнинг раҳбарлари учун муҳим ҳисобланади, шунингдек ташкилот фаолиятини бошқариш учун ҳам кучли воситадир. Тўғри бажарилганда, у нафақат жорий иш фаолиятини баҳолайди, балки ташкилотнинг келажакдаги ўсиш ва ривожланиш учун йўл харитасини ҳам белгилайди. Бироқ, баҳолашлар янада самарали бўлиши учун улар шаффоф, адолатли, изчил бўлиши ва ташкилотнинг кенгроқ мақсадларига мос келиши зарур[3].

Самарадорликни белгиловчи омиллар қуйидагиларда иборат:

Аниқ мақсадлар: самарадорликни ўлчашдан олдин маълум бир фаолият ёки жараённинг кўзлаган мақсадлари ва вазифалари аниқланиши лозим. Яъни, белгиланган мақсад ва вазифаларни билмасдан, унинг моҳияти ва аҳамиятини билмасдан туриб, ушбу фаолият ёки жараён самарали ёки самарали эмаслигини аниқлаш қийин бўлади.

Стратегияга мослашиш: кенгроқ стратегия ёки миссияга мос келадиган фаолиятлар самаралироқ бўлади, чунки улар каттароқ, яхлит мақсадга ҳисса қўшади.

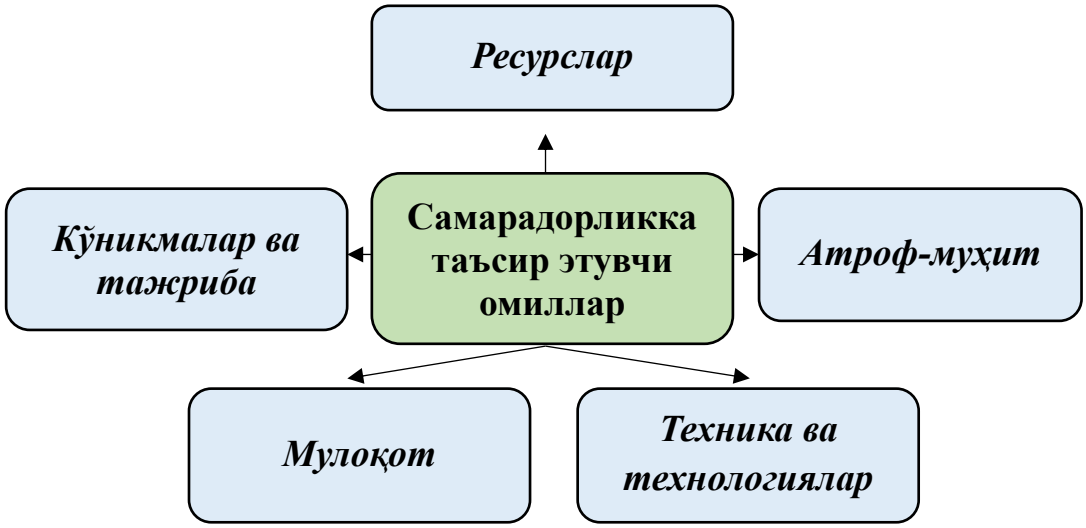
Тескари алоқа механизмлари: самарали тизимларда улар ривожланиши давомида фаолият ёки вазиятни ўзгартириш ва тузатиш мумкин бўлган қайта алоқа имконияти мавжуд. Барча билдириладиган фикр-мулоҳазалар самарадорликнинг узлуксиз ўсишини таъминлаб, такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш учун муҳим аҳамият касб этади.

Манфаатдор томонларнинг иштироки: кўп контекстларда асосий манфаатдор томонларнинг иштироки ва жалб этилиши самарадорликка сезиларли таъсир кўрсатиши

[2]Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
[3]Эрматов И. Факторы повышения эффективности производства. Актуальная наука. 2022. № 1 (48)

мумкин. Манфаатдор томонлар иштирок этса ва қўллаб-қувватласа, исталган натижаларга эришиш эҳтимоли юқори бўлади.

Шу билан бирга, ташкилот фаолияти самарадорлигини оширишга таъсир қилувчи омиллар мавжуд бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

2-расм. Самарадорликка таъсир қилувчи омиллар[4]

Ресурслар: бирламчи ресурслар (вақт, пул, ишчи кучи) ҳаракат ёки жараённинг самарадорлигини ошириши мумкин.

Кўникмалар ва тажриба: жалб қилинган шахслар ёки жамоаларнинг имкониятлари муҳим ўрин тутади. Экспертиза вазифаларнинг тўғри бажарилишини ва муаммоларнинг малакали ҳал этилишини таъминлайди.

Атроф-муҳит: ташқи омиллар, жумладан бозор шароитлари, маданий жиҳатлар, меъёрий-ҳуқуқий асослар ёки табиий ҳодисалар самарадорликка таъсир қилиши мумкин.

Мулоқот: аниқ, шаффоф ва мунтазам мулоқот барча иштирокчилар мақсадларни тушунишларини ва самарали ҳамкорлик қилишларини таъминлайди.

***Техника ва технологиялар*:** Замонавий асбоблар ва технологиялар жараёнларни соддалаштириши ва аниқликни ошириши мумкин, шу билан самарадорликни оширади.

Олий таълим тизимида самарадорлик жалб этилган ва сарфланган ресурслардан қатъий назар, маълум бир даражада кутиладиган натижага эришишга қаратилган бўлсада, самарадорлик энг кам ресурслардан фойдаланган ҳолда натижаларга эришишни таъкидлайди. Яъни, фаолият самарали бўлиши, нафақат ресурсларга боғлиқ бўлиши, балки олий таълим хизматларини самарали ташкил этилишига ҳам боғлиқ бўлиши мумкин. Хусусан, таълим тизими ижтимоий хизматлар соҳасига кириши сабабли, самарадорлик кўпинча махсус контекстларда идеал шароитларда ишлашни кўрсатиш учун ишлатилади. Бошқа томондан, самарадорлик реал шароитларда ишлашни назарда тутишга қаратилади.

Фаолиятни баҳолаш – бу шахс, жамоа ёки ташкилот фаолиятини олдиндан белгиланган мезонлар ёки мақсадларга мувофиқ баҳолаш ва таҳлил қилишнинг тизимли жараёни ҳисобланади. Ушбу баҳолаш жорий ишлаш даражасини тушуниш,

[4]Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

такомиллаштириш соҳаларини аниқлаш ва келажакдаги ўсиш ва ривожланиш учун асосли қарорлар қабул қилиш учун муҳим аҳамиятга эга[5].

Олий таълим муассасалари билим, инновация ва жамият тараққиётининг таянчи бўлиб хизмат қилувчи кўп функцияли тузилмалардир. Улар нафақат шахсларни тарбиялашда, балки жамиятларни шакллантиришда, маданий тушунишни ривожлантиришда, илмий билимларни илгари суришда ва ижобий ўзгаришларга бошчилик қилишда муҳим рол ўйнайди. Уларнинг фаолияти яхлит ривожланишга содиқликни, глобал истиқболларни, муаммолар ва имкониятларга истиқболли ёндашувни акс эттиради.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, олий таълим муассасалари учун самарадорлик жуда муҳим бўлсада, у фақат таълим сифати ҳисобига эришилмаслиги керак. Мақсад мувозанатни сақлаш, олий таълим муассасалари ўз ресурсларидан оптимал фойдаланиш билан бирга, яхши натижани таъминлаш бўлиши керак.

Бугунги кунда олий таълим тизими демографик кўрсаткичларни ўзгартиришдан технологик узилишларгача бўлган ўзгарувчан муаммоларга дуч келганлиги сабабли, самарадорликка бўлган эҳтиёж ортиб бормоқда ва бу уни институционал стратегия ва операцияларнинг муҳим жиҳатига айлантирмоқда.

Олий таълим муассасалари фаолияти самарадорлигини баҳолаш мураккаб, аммо ҳаётий жараён бўлиб, институтларнинг жавоб бериши, долзарблиги ва мукаммалликка содиқлигини таъминлайди. Бу олий таълим тизимида доимий такомиллаштириш ва манфаатдор томонларнинг ишончини ошириш учун асос бўлиб хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Қосимов Ҳ.Қ., Асланова Д.Х., Эргашев Р. Корхона иқтисодиёти. Ўқув қўлланма. Самарқанд: СамДУ нашри, 2003 й. - 176 б.
2. Эрматов И. Факторы повышения эффективности производства. ISSN 2587-9022. Актуальная наука. 2022. № 1 (48).
3. Полякова А. Оценка эффективности предприятия: критерии и методики. https://bitcop.ru/blog/

[5] Полякова А. Оценка эффективности предприятия: критерии и методики. https://bitcop.ru/blog/